

ΕΚΛΕΚΤΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ

Ο Θρεπτικός Άρτος και ο Άρτος της Ζωής

Β' ΜΕΡΟΣ

Ο άρτος και οι γιορτές των Ισραηλιτών

(i) **Άζυμος άρτος και Πάσχα:** Ο Θεός, όταν τους προαναγγέλλει την τιμωρία των πρωτότοκων τέκνων των Αιγυπτίων, επιτάσσει στους Ισραηλίτες μέσω του Μωϋσή για το πρώτο Πάσχα, ότι τη νύχτα εκείνη να ψήσουν αρνί ή κατσίκι μαζί με άζυμο ψωμί και πικρά χόρτα. Εφτά μέρες τους λέει θα τρώνε άζυμο ψωμί. Την πρώτη μέρα θα εξαφανίσουν τελείως το προζύμι από τα σπίτια τους, και όποιος φάει ψωμί φτιαγμένο με προζύμι θα αποκοπεί από την Ισραηλτική κοινότητα. Θα τελούν τη γιορτή των αζύμων, για να θυμούνται την ημέρα που τους απελευθέρωσε ο Θεός από την Αίγυπτο, τον τόπο της δουλείας. Ο Κύριος απελευθέρωσε τους Ισραηλίτες με δυναμικές ενέργειες. Γι' αυτό δεν θα τρώνε ψωμί φτιαγμένο με προζύμι. «Από τις δεκατέσσερις του πρώτου μήνα, το βράδυ, ως το βράδυ της εικοστής πρώτης μέρας θα τρώτε άζυμο ψωμί» (Εξ 12: 8,12,17,18,20,39, 13: 6,17, Αρ 9: 11, 29:17). Στο Λευϊτικό προστίθεται ότι δεν θα τρώνε ψωμί, ούτε σιτηρά καβουρδισμένα ή νωπά ως τη μέρα που θα προσφέρουν στο Θεό (Λευ 23:14,18). Στον Ιησού του Ναυή, αναφέρεται πως οι Ισραηλίτες γιόρτασαν την εορτή του Πάσχα πριν τη πτώση της Ιερι-

► **Θ. Μαυρομούστακος**

*Αναπληρωτής Καθηγητής Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών,
Απόφοιτος Θεολογικής Σχολής Αθηνών*

χώς. Έφαγαν άζυμο ψωμί και καβουρδισμένο σιτάρι, όλα φτιαγμένα από τα προϊόντα της περιοχής (9: 5,12).

(ii) **Σπορά:** Εξι χρόνια επιτάσσει ο Κύριος να σπέρνει τη γη του ο Ισραηλητικός λαός και να κάνει τη συγκομιδή των προϊόντων της. Τον έβδομο χρόνο θα την αφήνει ν' αναπαύεται (Εξ 23: 10). Με τρεις γιορτές το χρόνο τιμάει τον Κύριο ο Ισραηλιτικός λαός: (α) Τη γιορτή των αζύμων, που ήδη αναλύσαμε. (β) Τη γιορτή του θερισμού των πρωτογεννημάτων, η οποία γίνεται από τα σιτηρά που έχουν σπείρει. (γ) Γιορτή της συγκομιδής στο τέλος του χρόνου, όταν θα έχουν συγκεντρώσει τους καρπούς από τους αμπελώνες και τους δεντρόκηπους (Εξ 23: 10,15, 34: 22).

Στο Λευϊτικό αναφέρονται λεπτομέρειες για τις γιορτές. Σύμφωνα με την εντολή του Θεού, θα υπάρχει αγρανάπαυση κάθε Σάββατο. Δεν θα σπέρνουν τα χωράφια τους ούτε θα κλαδεύουν τα αμπέλια τους (Λευϊτικό κε'3). Ο έβδομος χρόνος θα είναι σαββατικός. Δεν θα θερίσουν ότι φύτρωσε μόνο του από τους σπόρους του περασμένου θερισμού και δεν θα τρυγήσουν τα σταφύλια από τ' αμπέλια τους, που έχουν μείνει ακλάδευτα. Θα είναι χρόνος αγρανάπαυσης (25: 5). Επίσης κατά το Ιωβηλαίο (50 έτος, επτά επταετίες συν ένα), το οποίο θα ανακηρύξουν άγιο έτος, δεν θα

σπέρνουν ούτε θα θερίζουν αυτό που βλαστάνει από μόνο του: ούτε θα τρυγάνε τα αμπέλια, που θα έχουν μείνει ακλάδευτα (Λευ 25: 11).

Στο Λευϊτικό βρίσκει κανείς ακόμη και νόμους για τα τάματα (Λευ 27: 16). Αν κάποιος αφιερώσει ένα μέρος από το ιδιόκτητο χωράφι του στον Κύριο, η αξία του θα καθορίζεται ανάλογα από την ποσότητα του σπόρου που μπορεί κανείς να σπείρει σ' αυτό: Ένα χομόρ σπόρου κριθαριού θ' αντιστοιχεί σε πενήντα ασημένιους σίκλους.

Ψωμί και Θυσία: Στην Έξοδο και το Λευϊτικό δίνονται λεπτομέρειες των θυσιών, στις οποίες περιλαμβάνεται το ψωμί. Παρέχουμε περιεκτικά μερικά εδάφια. Στις θυσίες, το ζώο δεν συνοδεύεται με ένζυμο ψωμί (Εξ 23: 18). Όταν καθιερώνεται ο Ααρών και οι γιοι του ως ιερείς του Υψίστου, ο Μωϋσής θα πρέπει με λεπτό αλεύρι να παρασκευάσει άζυμα ψωμιά, άζυμα γλυκίσματα ζυμωμένα με λάδι και άζυμες λαγάνες αλειμμένες με λάδι. Ο Ααρών και οι γιοι του θα φάνε στην είσοδο της σκηνής του Μαρτυρίου μαζί με τα ψωμιά, που θα έχουν μείνει στο καλάθι (Εξ 23: 32, 29: 2, Λευ 9: 2, 26-27).

Στην Κιβωτό της Διαθήκης υπήρχε τράπεζα, όπου τοποθετούνταν οι άρτοι της προθέσεως (Εξ 25: 30, 35: 13, 40: 23). Στους αριθμούς αναφέρονται ακόμη περισσότερες λεπτομέρειες για τις υποχρεώσεις των Κααθιτών και Λευιτών,

οι οποίοι ανάλαβαν την υπηρεσία της Σκηνής του Μαρτυρίου και τα άγια των αγίων. Ο Ααρών και οι γιοι του θα έπρεπε να απλώνουν πάνω στην τράπεζα της προθέσεως ένα γαλάζιο ύφασμα και θα έβαζαν από πάνω τις γαβάθες, τις λεκάνες, τους δίσκους της θυσίας και τις κανάτες για τις σπονδές. Πάνω στην τράπεζα θα υπήρχαν πάντα άρτοι. (Αρ 4: 7). Κι' αν έμενε υπόλοιπο από το κρέας της θυσίας της αφιερώσεως και από το ψωμί ως την άλλη μέρα το πρωί, θα καιγόταν στη φωτιά. Δεν έπρεπε να φαγωθεί, γιατί ήταν ιερό (Εξ, 29: 34, Λευ 8: 31-32).

Στο Λευϊτικό ο Κύριος δίνει εντολές για τους άρτους της προθέσεως: «Θα πάρεις σιμιγδάλι και θα ψήσεις μ' αυτό δώδεκα άρτους. Δύο δέκατα του εφά σιμιγδάλι για κάθε άρτο. Θα τους τοποθετήσεις ενώπιον του Κυρίου σε δύο στήλες, από έξι στην καθεμιά, πάνω στην τράπεζα τη φτιαγμένη από καθαρό χρυσάφι. Πάνω σε κάθε στήλη θα βάλεις καθαρό λιβάνι και αυτό θα καίγεται, για να θυμίζει ότι όλοι αυτοί οι άρτοι ανήκουν στον Κύριο. Κάθε Σάββατο, και για πάντα, οι άρτοι θα τοποθετούνται ξανά ενώπιον του Κυρίου. Αυτή είναι μία διαθήκη παντοτινή για τους Ισραηλίτες. Τα ψωμιά αυτά θα ανήκουν στον Ααρών και στους απογόνους του » (Λευ 24: 5-9).

Λεπτομέρειες για τις θυσίες βρίσκονται ακόμη στους Αριθμούς και στο Δευτερονόμιο. Στις υποχρεώσεις των Κααθιτών και Λευϊτών ήταν να αναλάβουν την υπηρεσία της Σκηνής του Μαρτυρίου και τα Άγια των Αγίων. Ο Ααρών και οι γιοι του θα έπρεπε να απλώναν πάνω στην τράπεζα της προθέσεως των άρτων ένα γαλάζιο ύφασμα και θα έβαζαν από πάνω τις γαβάθες, τις λεκάνες, τους δίσκους της θυσίας και τις

κανάτες για τις σπονδές. Πάνω στην τράπεζα θα υπήρχαν πάντα άρτοι (Αρ 4: 7). Ο Ιεζεκιήλ στις οδηγίες προς τους ιερείς λέγει: "Οι ιερείς δεν θα έχουν ιδιοκτησία, όπως έχουν οι άλλοι Ισραηλίτες. Εγώ θα είμαι η ιδιοκτησία τους. Θα τρέφονται από τις προσφορές των σιτηρών και από τα ζώα που θα προσφέρονται θυσία εξιλέωσης. Επίσης, καθετί που θ' αφιερώνεται σ' εμένα από τους Ισραηλίτες θα είναι δικό τους. Οι καρποί από τα πρωτογεννήματα κάθε είδους και κάθε προσφορά που δίνουν για μένα οι Ισραηλίτες, θα ανήκει στους ιερείς. Επίσης, την απαρχή της ζύμης σας θα τη δίνετε στους ιερείς, για να είναι τα σπίτια σας ευλογημένα» (Ιεζ 44: 30).

Ο ναζηραίος (αφιερωμένος στο θεό) μετά τις μέρες αφιέρωσης θα προσφέρει θυσίες στον Κύριο. Μεταξύ των άλλων οι θυσίες περιλαμβάνουν: Ένα καλάθι με άζυμα ψωμιά από ψιλό αλεύρι, πίτες ζυμωμένες με λάδι και άζυμα παξιμάδια αλειμμένα με λάδι μαζί με την αναιμακτη προσφορά κα τη σπονδή (Αρ 6:15-17).

Κόλλυβα: Γι' αυτό και η Εκκλησία μας έχει τα κόλλυβα, τα μνημόσυνα. Λέει ο Πατέρας Παΐσιος: «Τα μνημόσυνα είναι ο καλύτερος δικηγόρος για τις ψυχές των κεκοιμημένων. Έχουν τη δυνατότητα και από την κόλαση να βγάλουν τη ψυχή. Κι' εσείς, σε κάθε Θεία Λειτουργία, να διαβάσετε κόλλυβο για τους κεκοιμημένους. Έχει νόημα το σιτάρι. «Σπείρεται εν φθορά, εγείρεται εν αφθαρσία» λέει η Γραφή. Στον κόσμο μερικοί βαριούνται να βράσουν λίγο σιτάρι και πηγαίνουν στην Εκκλησία σταφίδες, κουραμπιέδες, κουλουράκια, για να τα διαβάσουν οι ιερείς. Και βλέπεις, εκεί στο Άγιο Όρος, κάτι γεροντάκια τα καημένα, σε κάθε Θεία Λειτουργία να κάνουν κόλλυβο και για τους κεκοι-

μημένους και για τον Άγιο που γιορτάζει, για να έχουν την ευλογία του».

Το σιτάρι αποτελεί το κύριο συστατικό των κολλύβων στα μνημόσυνα που πάντα συνοδεύονται με κόλλυβα. Υπάρχουν πολλά έθιμα για τα κόλλυβα και το ψωμί, τα οποία δεν θα αναλύσουμε. Όμως, να αναφέρουμε ότι πολλά απ' αυτά είναι κατάλοιπα της προχριστιανικής ελληνικής παράδοσης. Το σιτάρι, ο οίνος και η προσφορά εδεσμάτων συνηθίζονταν στις τελετουργικές σπονδές πάνω στους τάφους. Το σιτάρι και στην Ορθόδοξη παράδοση συμβολίζει τη ζωή και την ανάσταση. Στα κόλλυβα (βρασμένο σιτάρι) προστίθενται σπόροι ροδιού, που αποτελούν σύμβολο γονιμότητας, έρωτα, ζωής και θανάτου. Η εκκλησιαστική παράδοση μας πληροφορεί ότι αρχίζει στα χρόνια του αυτοκράτορα Ιουλιανού και σχετίζεται μ' αυτό ο Άγιος Θεόδωρος. Σήμερα παρασκευάζονται στις ημέρες, που οι συγγενείς τελούν μνημόσυνο για το προσφιλές τους πρόσωπο. Στο τριήμερο (ο άνθρωπος οφείλει την ύπαρξη στην Αγία Τριάδα), ενναήμερο (για να συγκαταταχθεί το πνεύμα του ως άυλον και δια της ίδιας φύσεως των Αγγέλων, οι οποίοι κατατάσσονται σε εννέα τάγματα), σαράντα (ανάληψη του Σωτήρος), εξαμήνια, εννιαμήνια, ετήσιο, καθώς και σε καθιερωμένες γιορτές, όπως είναι τα ψυχοσάββατα. Εκτός από τα κόλλυβα των μνημοσύνων, υπάρχουν και τα εορταστικά, που τιμάται η μνήμη κάποιου Αγίου.

Σήμερα χρησιμοποιείται ο ευχαριστιακός στρογγυλός άρτος, ο οποίος αποτελείται από δύο τμήματα, που συμβολίζουν τη διπλή φύση του Ιησού. Διάφορες σφραγίδες με σύμβολα μπορούν επίσης να συνοδεύουν τον ευχαριστιακό άρτο. Στο βιβλίο τους με τίτλο «Το

Κόλλυβα και άρτος, προσφέρονται στα μνημόσυνα και στις γιορτές.

ψωμί των Ελλήνων και τα γλυκίσματα της λαϊκής μας παράδοσης» ο Νίκος και η Μαρία Ψυλάκη μας πληροφορούν λεπτομερειακά για τις διάφορες σφραγίδες, καθώς και τον τρόπο που ο ιερέας χειρίζεται τον ευχαριστιακό άρτο, κατά την τέλεση του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας.

Άρτους φέρει στην εκκλησία ο εορτάζων (3,5 ή 7-αρτοκλασία). Ο πιστός συνήθως φαίρνει μαζί με τον άρτο ελαιόλαδο και οίνο για την αρτοκλασία. Η προσφορά άρτου έχει τις ρίζες του στην αρχαιότητα. Μικροί άρτοι προσφέρονταν στους πιστούς κατά τις γιορτές των Θεών. Οι εορταστικοί άρτοι ποικίλλουν στη σύνθεσή τους, ανάλογα από την περιοχή που παρασκευάζονται.

Ψωμί και Άγιο Όρος: Το ζύμωμα του ψωμιού γίνεται με μεγάλη επιμέλεια στο Άγιο Όρος. Ο «προσφοράρης», μια φορά την εβδομάδα, έχει ως διακόνημά του την παρασκευή του προσφοριακού άρτου. Στο Άγιο Όρος ζυμώνονται επίσης τα μικρά προσφορίδια. Τα ήθη και τα έθιμα από τις διάφορες περιοχές της πατρί-

δας μας, για την παρασκευή των άρτων που ευλογούνται στην εκκλησία, είναι πολλά και ξεφεύγουν του στόχου της μελέτης αυτής.

Οι Ισραηλίτες δεν ελάμβαναν άρτο προθέσεως, αν δεν ήταν καθαροί. Αυτό τεκμηριώνεται από την περίπτωση του βασιλιά Δαβίδ, ο οποίος ζητά από τον ιερέα Νωβ για τους πεινασμένους στρατιώτες του πέντε καρβέλια ψωμί ή ότι άλλο του βρισκόταν για τους άντρες του. Αυτός του απάντησε. «Δεν έχω κοινό ψωμί, αλλά ψωμί αγιασμένο. Θα σου δώσω, αρκεί οι άντρες σου να έχουν φυλαχτεί καθαροί, τουλάχιστον από γυναίκα (Σαμ 21: 3-7)». Έτσι πήρε ο Δαβίδ τους άρτους της προθέσεως, αφού επιβεβαίωσε ότι οι άνδρες του ήταν καθαροί.

Υποσχέσεις Κυρίου και ψωμί: Ο Κύριος υπόσχεται στους Ισραηλίτες ότι αν δεν κατασκευάσουν ειδώλα, ούτε στήσουν ξυλόγλυπτα και πέτρινες στήλες, ούτε βάλουν στη χώρα τους αγάλματα για να προσκυνάνε, τότε το αλώνισμα του σιταριού στη χώρα τους θα κρατάει ως τον τρυγητό των αμπελιών, κι

ο τρυγητός ως τη σπορά. Θα έχουν άφθονο ψωμί, για να χορταίνουν και θα κατοικούν στη χώρα τους με ασφάλεια. Αν, αντίθετα, παραβούν τις εντολές του, θα στερηθούν το ψωμί. Ένας μόνο φούρνος θα αρκεί σε δέκα γυναίκες, για να ψήσουν το ψωμί τους και θα το φέρνουν μετρημένο. Θα τρώνε και δε θα χορταίνουν (Λευ 26: 5).

Παραδόσεις και στάχυα: Στο Λευϊτικό (23: 22) αναφέρεται επίσης, ότι όταν θερίζαν οι Ισραηλίτες τα χωράφια τους, δεν έκοβαν τα στάχυα τους ως την τελευταία γωνιά του χωραφιού τους, και μετά το θερισμό, δεν γύριζαν πίσω, να μαζέψουν τα στάχυα που παράπεσαν. Αυτά τα αφήναν για τους φτωχούς και τους ξένους. Ένα έθιμο που οι Κρητικοί διατηρούσαν έως πρόσφατα. Το μάζεμα των σταχυών περιγράφεται χαρακτηριστικά στη Ρούθ. Στο βιβλίο αυτό απαντώνται και διατροφικές συνήθειες του λαού του Ισραήλ (2: 14-19). «Ελα κοντά και φάγε μαζί μας ψωμί και βούτηξε τη μπουκιά σου στο ζουμί με το ξίδι» της είπε. Εκείνη, κάθησε δίπλα στους θεριστές κι ο Βοόζ της πρόσφερε ψημένο σάρι κι έφαγε, χόρτασε και της περίσσεψε κιόλας. Όταν σηκώθηκε να πάει να μαζέψει στάχυα, ο Βοόζ διέταξε τους υπηρέτες του λέγοντας: «Αφήνετέ την να παίρνει τα στάχυα ακόμη και από τα δεμάτια, να μην την αποπαίρνετε». Να βγάζετε μάλιστα μόνοι σας μερικά στάχυα από τα δεμάτια γι' αυτήν και να την αφήνετε να τα μαζέψει χωρίς να τη μαλώνετε».

Η Ρουθ σταχυολόγησε στο χωράφι του Βοόζ ως το βράδυ. Έπειτα κοπάνησε τα στάχυα που είχε μαζέψει και έβγαλε περίπου ένα μεγάλο σακί κριθάρι. Το σήκωσε και γύρισε στην πόλη. Έδειξε στην πεθερά της, ό,τι είχε μαζέψει,

κί' έβγαλε και της έδωσε το περισσευμα από το φαγητό που της είχαν προσφέρει.

Ωραιότατες Εικόνες χαρμολύπης μέσα από τους Ψαλμούς και άλλα κείμενα όπου αναφέρεται το σιτάρι ή ο άρτος:

- Γέμισες Θεέ μου, την καρδιά μου από ευφροσύνη, που αυτοί δεν δοκιμάζουν, παρότι γέμισαν με σιτάρι, οίνο και λάδι (δηλαδή υλικά αγαθά) (Ψλ 4: 4,8).
- Τα κριάρια των προβάτων ντύθηκαν (το νέο μαλλί τους ύστερα από το καλοκαιρινό κούρεμά τους), και οι κοιλάδες θα γεμίσουν πάλι σιτάρι. Για όλα αυτά θα φωνάξουν από χαρά και θα ψάλλουν ύμνους (Ψλ 65: 14).
- Τους έβρεξε για χάρη τους μάννα, για να φάνε. Τους έδωσε ψωμί απ' τον ουρανό (Ψλ 77:24). Τότε ο Θεός τους έθρεψε (στην έρημο) με το καλύτερο αλεύρι του σιταριού και τους χόρτασε με το μέλι, που έβγαινε από τον άγονο βράχο (Ψλ 80:17).
- Κύριε, Θεέ των ουρανίων δυνάμεων, μέχρι πότε θα είσαι οργισμένος εναντίον και αυτής της προσευχής των δούλων σου; Έως πότε θα μας τρέφεις με δάκρυα αντί ψωμί και θα μας ποτίζεις με το μέτρο (δοχείο) από τα δάκρυά μας; (Ψλ 79:5).
- Μαράθηκα και κτυπήθηκα σαν το χορτάρι που το ξηραίνει ο ήλιος. Η καρδιά μου στέγνωσε από νηστεία, επειδή μέσα στο βάρος του πόνου μου ξέχασα να φάω το ψωμί μου (Ψλ 101: 5).
- Έτσι κατάντησα να τρώγω αντί για ψωμί, στάχτη και το νερό που πίνω το ανακατεύω με δάκρυα (Ψλ 101: 10).
- Ωστε να παράγει ψωμί (ο άνθρωπος) από τη γη και κρασί που ευχαριστεί την καρδιά του ανθρώπου, αλλά και λάδι που κάνει ιλαρό το πρόσωπό του. Το

δε ψωμί στηρίζει την καρδιά του παρέχοντας δύναμη στο σώμα του (Ψλ 125: 5,103: 15). Και έσπειλε πείνα πάνω στη γη και εξαφάνισε κάθε προμήθεια ψωμιού, που στηρίζει και ενδυναμώνει τον άνθρωπο.

- Αυτοί που σπέρνουν στους αγρούς τους με δάκρυα (απελπισίας εξ αιτίας της ξηρασίας), όταν πέσουν οι βροχές θα θερίσουν γεμάτοι χαρά και αγαλλίαση. Όπως οι γεωργοί μετα-

βαίνοντας στους αγρούς τους, ρίχνουν τους σπόρους με δάκρυα, γιατί δεν γνωρίζουν αν και τι θα θερίσουν, αλλά γυρίζοντας από το θερισμό, με τα δεμάτια των σταχυών στους ώμους τους, χαίρονται και αγαλλονται. Έτσι κι εμείς, με πόνο και δάκρυα βαδίζαμε προς την αιχμαλωσία στην πατρίδα μας με τη βοήθεια του θεού, χαιρόντες και αγαλλόμενοι (Ψλ 125).

- Για τους αμαρτωλούς γράφεται

στους Ψαλμούς, «Ας γίνουν σαν το χορτάρι πάνω στις στέγες, το οποίο πριν να ξεριζώσει κάποιος, ξηραίνεται μόνο του. Από το οποίο δεν μπορεί να γεμίσει τα χέρια του ο θεριστής, ούτε στην αγκαλιά αυτός που μαζεύει τα στάχυα και τα δένει σε δεμάτια (Ψλ 128:6).

- Τότε μεταβλήθηκαν σε μικρά κομμάτια δια μιας, ο πηλός, ο σίδηρος, ο χαλκός, το ασήμι, το χρυσάφι κι έγιναν όλα σκόνη, σαν εκείνη του αλωνιού το καλοκαίρι. (Δν 2: 35).

Συνήθειες Ιουδαίων οι οποίες σχετίζονται με τον άρτο: Τότε βρισκόταν στην Ιουδαία ο προφήτης Αβακούμ. Αυτός μαγείρεψε φαγητό, έκοψε ψωμιά σε κομμάτια, τα έβαλε σε δοχείο και ξεκίνησε για το χωράφι, για να τα φέρει στους θεριστές του. (Δανιήλ Παράρτημα Γ').

Στους φυλακισμένους καθημερινά δίνεται ψωμί. Έτσι, όταν ο Ιερεμίας φυλακίζεται, του δίνουν κάθε μέρα ένα καρβέλι ψωμί από τα αρτοποιεία, όσο υπήρχε ψωμί στη πόλη (27: 21, 29: 9).

Παροιμίες Σολομώντος στις οποίες αναφέρεται ο άρτος:

- Ελάτε να φάγετε από τους άρτους μου και να πιείτε από το κρασί, που εγώ ετοίμασα για σας (9: 5). Παρόμοιο αναφέρεται και στο Κατά Ματθαίο Ευαγγέλιο (1α'28). «Δεύτε προς με πάντες οι κοπιώντες και πεφορτισμένοι, καγώ αναπαύσω υμάς».
- Η ασύγγετη και αδιάντροπη γυναίκα καταντά να στερείται κι' από αυτό το ψωμί της. Αυτή δεν γνωρίζει ντροπή (7:13).
- Αυτός που παίρνει μ' ευχαρίστηση στα χέρια του κλεμμένα ψωμιά και πίνει κλεμμένο νερό, τελικά θα το μετανοιώσει (7:17).
- Γιατί η τιμή της πόρνης είναι όση και η τιμή ενός ψωμιού, η δε

παντρεμένη φαύλη γυναίκα αιχμαλωτίζει τις ψυχές των τίμιων ανδρών (6: 26).

- Όποιος δεν σέβεται και δεν εκτιμά τις προσωπικότητες των δικαίων, δεν είναι καλός δικαστής. Αυτός είναι ικανός να καταδικάσει άνθρωπο για ένα κομμάτι ψωμί (29: 21).
- Στον ύμνο για την ενάρετη σύζυγο, αναφέρεται ότι ο τόπος της κατοικίας της είναι στεγνός και αναπαυτικός. Ψωμί δε τεμπελιάς (κακοζυμωμένο) δεν έφαγε ποτέ.

Στον Εκκλησιαστή αναφέρεται:

- Ρίξε το ψωμί σου πάνω στην

επιφάνεια του νερού και έπειτα από πολλές μέρες θα το βρεις. Δώσε μερίδιο από τ' αγαθά σου σε πολλούς και ακόμη πιο πολλούς, γιατί δεν γνωρίζεις ποιο κακό μπορεί αργότερα να βρει και σένα τον ίδιο σ' αυτή τη γη (ο ελεών πτωχόν δανείζει Θεώ).

Φροντίδα του Θεού για τους Ισραηλίτες: Όταν οι Ισραηλίτες φαινονται να ξεχνούν το θεό και να μη στηρίζουν τις ελπίδες τους σ' αυτόν, τους δοκιμάζει. Στην Ερυθρά θάλασσα, όταν παραπονούνται στο Μωϋσή ότι δεν έχουν νερό και ψωμί, τους στέλνει φαρμακερά

Πλατεία Ύψωνα: Αφιερωμένη στους εργάτες πρόγονούς μας που με ιδρώτα έβγαζαν το ψωμί μας.

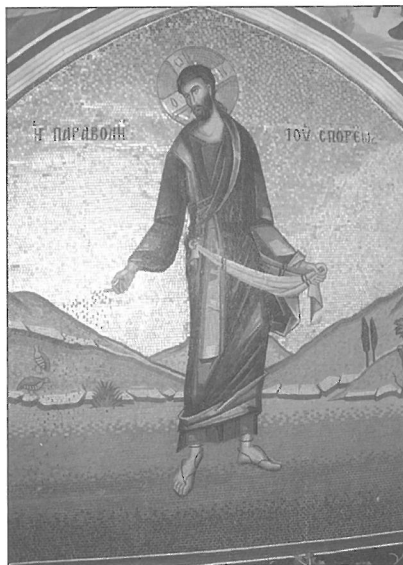
φίδια. Σε αντίθετη περίπτωση, όταν θα έχουν υποστεί δοκιμασίες και ταπεινώσεις τους υποσχεται μια χώρα ευφορία με άφθονα σιτάρια, κριθάρια, αμπέλια, συκιές, ροδιές, ελιές και μέλι (Δτ 9: 8). Ο σκοπός, που ο Κύριος τους έδωσε να φάνε μάννα που δεν γνώριζαν προηγουμένως ήταν για να τους διδάξει ότι ο άνθρωπος δεν ζει μόνο με ψωμί, αλλά και με ότι ο Κύριος προστάζει (Δτ 9: 3, 27:6).

Διδακτικά εδάφια από την Καινή Διαθήκη

- (α) Στις συμβουλές που δίνει ο Χριστός, αναφέρει ότι πρέπει να ζητάμε για να δοθεί, να ψάχνουμε για να βρίσκουμε και να χτυπάμε για να μας ανοίξουν. Γιατί όποιος ζητάει παίρνει και όποιος ψάχνει βρίσκει και σ' αυτόν που χτυπάει ανοίγουν. Ή ποιος υπάρχει μεταξύ σας, που αν του ζητήσει ο γιος του ψωμί, θα του δώσει πέτρα (Μτ 7: 9) ;
- (β) Τον καιρό εκείνο πέρασε ο Ιησούς ημέρα Σάββατο μέσα από σπαρμένα χωράφια και οι μαθητές του πείνασαν και άρχισαν να κόβουν στάχια και να τρώνε ψωμί. Αλλά οι Φαρισαίοι όταν το είδαν αυτό του είπαν: «Μα ορίστε, οι μαθητές σου κάνουν κάτι που είναι απαγορευμένο να γίνεται το Σάββατο». Κι' αυτός τους είπε: «Δε διαβάσατε στις Γραφές τι έκανε ο Δαυΐδ, όταν πείνασε αυτός και όσοι ήταν μαζί του; Πως μπήκε στον οίκο του Θεού και έφαγε τους άρτους της προθέσεως, που δεν επιτρεπόταν σ' αυτόν και σ' όσους ήσαν μαζί του να τους φάνε, παρά μόνο στους ιερείς (Μτ 12: 1-4, Μκ 2: 26, Λκ 6: 4).
- (γ) Μεγάλη πίστη επέδειξε η Χαναναία. όταν ζήτησε βοήθεια από το Χριστό και της είπε: «Δεν είναι σωστό

πράγμα να πάρω το ψωμί των παιδιών και να το ρίξω στα σκυλάκια». Κι' αυτή του απάντησε με τα συγκλονιστικά λόγια: «Ναι Κύριε, αλλά και τα σκυλάκια τρώνε από τα ψίχουλα που πέφτουν από το τραπέζι των κυρίων τους. (Μτ 15: 27, 34, Μκ 7: 27).

- (δ) Στην παραβολή του σπορέα, η βασιλεία του Θεού μοιάζει με άνθρωπο που σπέρνει. Ωραιότατη παραβολή και εικόνα από τη φύση (Μτ 13: 24).

**Η Παραβολή του σπορέως:
Εικονογραφία από τη Μονή Κύκκου
της Κύπρου.**

- (ε) Ο Χριστός απέστειλε τους δώδεκα αποστόλους δύο-δύο, για να διδάξουν, παραγγέλλοντάς τους να μην παίρνουν τίποτα στο δρόμο τους (ταξίδι τους) ούτε σακκούλα, ούτε ψωμί, ούτε στη ζώνη χρήματα, παρά μόνο ένα ραβδί (Μκ 6: 8, Λκ 9: 31).
- (στ) Γιατί ήρθε ο Ιωάννης ο Βαπτιστής, που ούτε ψωμί έτρωγε, ούτε κρασί έπινε και λέτε: «Έχει δαιμόνιο». Ήρθε ο γιος του ανθρώπου που τρώει και πίνει και λέτε: «Να, ο άνθρωπος, φαγάς και οينوπότης, φίλος

των τελωνών και των αμαρτωλών (Λκ 7: 33).

- (ζ) Είπε προς τους μαθητές ο Ιησούς: «Ποιος από σας θα έχει ένα φίλο και θα πάει στο σπίτι του τα μεσάνυχτα και θα του πει: «Φίλε, δος μου τρία ψωμιά, γιατί κάποιος φίλος ήρθε στο σπίτι μου από ταξίδι και δεν έχω τι να του βάλω να φάει». Κι' εκείνος από μέσα θ' απαντήσει και θα πει: «Μη μ' ενοχλείς. Τώρα πια η πόρτα μου έχει κλείσει και τα παιδιά μου μαζί μου είναι στο κρεβάτι. Δεν μπορώ να σηκωθώ να σου δώσω». Σας λέω ότι ακόμα κι αν βαριέται να σηκωθεί να του δώσει, επειδή τον έχει φίλο, θα αναγκαστεί να σηκωθεί απ' το κρεβάτι και θα του δώσει όσα χρειάζεται (Λκ 11: 5).
- (η) Ερώτησε ο Ιησούς: «Κι' από ποιον από σας, που είναι πατέρας, θα ζητήσει ο γιος του ψωμί και εκείνος θα του δώσει πέτρα; Ή και ψάρι και αντί ψαριού θα του δώσει ψίδι; Ή κι' αν ζητήσει αυλό θα του δώσει σκορπιό (Λκ 11: 11).

Άρτος Εργασία-Ελεημοσύνη: Στις συμβουλές του Παύλου για ελεημοσύνη και εργασία γράφει: «Ο σπείρων φειδομένως (με οικονομία) φειδομένως και θερίσει, και ο σπείρων επ' ευλογίαις (με ευλογημένη γενναιοδωρία) επ' ευλογίαις και θερίσει (μ' ευλογίες και θα θερίσει). Και αυτό που χορηγεί το σπόρο στη σποριά, και το ψωμί στο τραπέζι, είτε να χορηγήσει και να πληθύνει το σπόρο σας και να αυξήσει τα γεννήματα της δικαιοσύνης σας (Β' Κορ 9: 6-10)». Σε επιστολή του προς Θεσσαλονικείς συμβουλεύει: «Γιατί και όταν ήμασταν κοντά σας, αυτό σας παραγγέλναμε, ότι δηλαδή, αν κάποιος δεν θέλει να εργάζεται, δεν πρέπει ούτε και να

Άρτος, φορτωμένος στα φορητά για πέταμα : Άραγε δεν υπάρχουν πεινώντες στην κοινωνία μας για να εφαρμοσθεί αυτό που γράφεται στον Ησαΐα;

τρώει. Διότι ακούμε ότι μερικοί βαδίζουν ανάμεσά σας άτακτα (αργόσχολοι), χωρίς να εργάζονται, αλλά περιεργαζόμενοι (ξένες υποθέσεις). Και σ' αυτό το είδος των ανθρώπων παραγγέλλουμε και παρακαλούμε με τη φώτιση του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, με τη φρόνιμη εργασία τους να τρώνε το ψωμί τους (Β' Θεοσ 3: 10-12).

Γράφεται στον Ησαΐα: «Διάθρυπτε πεινώντι τον άρτον σου» (Μοιράζου το ψωμί σου μ' αυτόν που πεινά (νη' 7). Επίσης: «Και δός πεινώντι τον άρτον εκ ψυχής σου και ψυχὴν τεταπεινωμένην εμπλήσης, τότε ανατελεί εν τω σκότει το φως σου, και το σκότος σου ως μεσημβρία». (Και εάν δώσεις σ' αυτό που πεινά τον άρτο με όλη την προθυμία της ψυχής σου και χορτάσεις ψυχή, η οποία έχει ταπεινωθεί από τις στερήσεις, τότε θα ανατείλει το φως της ευτυχίας σου και της θείας προστασίας σου στο σκοτάδι και το σκοτάδι της αθλιότητας σου θα μεταβληθεί και θα λάμψει σαν το μεσημβρινό φως) (Ησ 59: 10).

Γεωργία-Άρτος, ευσπλαχνία θεού στον Ησαΐα. Πόσο ωραία, σ' αλήθεια, ο Ησαΐας μάς μιλά για τις συνήθειες των Ισραηλιτών! Πόσες πληροφορίες μπορεί να εξαγει κανείς για τη γεωργία από το κείμενο αυτό! Ας τον αφήσουμε να μας τα πει.

«Ανοιξτε τ' αυτιά σας κι' ακούστε με, προσέξτε τι έχω να σας πω: Τάχα κάθε μέρα οργώνει ο γεωργός για να σπείρει; Κάθε μέρα

αυλακώνει και σβαρνίζει το χωράφι του; Όχι. Μόλις εξομαλύνει την επιφάνεια του χωραφιού, σπέρνει άνηθο και κύμινο, βάζει σιτάρι και κριθάρι και βρίζα, το καθένα στη θέση του. Κι' είναι ο Θεός που τον μαθαίνει τι πρέπει να κάνει. Αυτός τότε διδάσκει (29: 23-29)».

«Δεν αλωνίζουν το άνηθο με αγωνιστικό εργαλείο, ούτε περνούν της άμαξας τα ρόδα πάνω στο κύμινο, αλλά χτυπούν το άνηθο και το κύμινο με ραβδί. Δεν καταστρέφουν το σιτάρι αλωνίζοντας το συνέχεια. Ξεχωρίζουν το σπόρο απ' το στάχυ, χωρίς ν' αφήσουν τους τροχούς της άμαξας και τις οπλές των ζώων να λειώνουν τους σπόρους. Κι' αυτό επίσης προέρχεται από τον Κύριο του Σύμπαντος, θαυμαστό το σχέδιο του, μεγάλη η σοφία του (Ησαΐας 30: 19,20,23)».

«Ναι, της Σιών λαέ, εσύ που ζεις στην Ιερουσαλήμ, ποτέ πια δεν θα κλάψεις. Όταν θα του φωνάξεις, σίγουρα θα σε σπλαχνιστεί! Αμέσως θα σου ανταποκριθεί, μόλις ακούσει τη φωνή σου. Ψωμί στην αγωνία σας ο Κύριος θα σας δώσει και μες στη στενοχώρια σας νερό. Κρυμμένος δεν θα μείνει πια αυτός που σας διδάσκει. Μα θα τον βλέπετε το δάσκαλό σας με τα ίδια σας τα μάτια. Τότε θα στείλει ο Κύριος βροχή, πάνω στους σπόρους που θα σπείρετε στη γη, και το σιτάρι που θα δώσει η γη θα είναι μεστό και θρεπτικό (Ησ 30: 19,20,23)».

Ασθένειες στα προϊόντα που

καλλιεργούσε ο Ισραηλιτικός

λαός: Στον Ιεζεκιήλ βρίσκουμε εδάφια στα οποία φαίνεται πόσο ανεπίδεκτος μαθήσεως από τα πάθη του είναι ο Ισραηλιτικός λαός. Στα ίδια εδάφια, μαθαίνουμε επίσης για τις ασθένειες στα προϊόντα που καλλιεργούσε ο λαός αυτός. «Εστείλα την κάψα του λίβα και μούχλα στα σιτηρά σας, τους κήπους και τ' αμπέλια σας τα ξέρανα. Η ακρίδα αφάνισε τις συκιές και τις ελιές σας. Κι όμως εσείς σε μένα δε γυρίσατε. Εγώ είμαι που σας έφερα την πείνα σ' όλες τις πόλεις σας και τα χωριά σας, έτσι που να μην έχετε ψωμί να φάτε. Κι όμως εσείς σ' εμένα δε γυρίσατε (Ησ 4: 6,9).

Συμπεράσματα: Είδαμε τον άρτο να παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή των Ισραηλιτών. Να αποτελεί θρεπτικό συστατικό, να παίζει ρόλο στις θυσίες και τη νηστεία τους και αργότερα με την έλευση του Χριστού να γίνεται υπέρτατο σύμβολο στη Θεία Κοινωνία. Ο Χριστός μάλιστα αυτοχαρακτηρίζεται ως ο άρτος της ζωής. Αποτελεί τον σπορέα όπου σπέρνει την πνευματική τροφή, για να γίνει ο ίδιος άρτος και να μπορεί ο πιστός να την απολαύσει. Παρέχει τόσο την τροφή που τρέφει το σώμα όπως έδειξε με το θαυματουργικό πολλαπλασιασμό των άρτων. Κι' όταν οι Ιουδαίοι νομίζουν ότι ο ρόλος του είναι ο κορεσμός της σάρκας στην Καπερναούμ τους συστήνει ότι η πνευματική τροφή είναι αυτή που αξίζει. Αυτή που δεν απόλλεται. Από τη σωματική τροφή βρίσκουν ακόμη και τα πουλιά. Από την πνευματική τροφή θα πρέπει να αγωνίζονται να τραφούν. Σε προηγούμενο άρθρο είδαμε να τους λέει ότι είναι το ύδωρ το ζων που χρειάζονται να πιουν για να ξεδιψάσουν Πνευματική πόση και βρώση, αυτά χρειάζεται η ανθρώπινη ψυχή. Αυτά τα δίνει ο Χριστός μέσω του Πατρός του.